SPIRITUL ADÂNCURILOR. IN MEMORIAM NICOLAE LABIȘ

Autor: Georgiana Ciornohac | 2 decembrie 2022

Există un dram de culpabilitate istorică în asocierea lui Nicolae Labiș cu statutul de scriitor de literatură pentru copii, dând astfel uitării fascinația pe care acesta a întruchipat-o pentru cititorii și tinerii debutanți ai anilor ‘50. Deși despre el s-a scris prin diferite publicații și reviste, istoriile literare propriu-zise îl menționează rar, succint, acordând prea puțină importanță conjuncturii în care acesta a scris sau rolului pe care l-a reprezentat. Însă cine va citi *Moartea căprioarei* va vedea cât de puțin se adresează Labiș unui public infantil, iar cine se va interesa de contextul în care acesta a publicat și și-a consumat scurta existență se va întreba, chiar și pentru un moment, dacă nu cumva circumstanțele morții poetului sunt cel puțin… neverosimile.

Pentru a înțelege de ce personalitatea lui Labiș a fost o figură cheie a acelei epoci, este necesar să aruncăm o privire retrospectivă asupra climatului politico-ideologic al României anilor ‘50. În 1948, regimul comunist de sorginte stalinistă își întinsese brațul dictatorial și cuprinsese cu afecțiune România. Pentru a crea omul nou, sunt luate o serie de schimbări drastice în toate palierele vieții, unele dintre cele mai radicale cerințe fiind revendicate în sfera culturii, cu precădere în literatură. Principalele mijloace de realizare sunt apariția instituției cenzurii și impunerea realismului socialist ca formulă exclusivă de manifestare artistică, o formulă ce nu era altceva decât ideologie comunistă importată și ficționalizată pentru a redenumi literatura de propagandă. Literatura oficială trebuia să propovăduiască omul nou, iubirea și tandrețea sunt înlocuite cu sentimentul civic, soții devin tovarăși de viață. În poezie, instanța lirică este pervertită și igienizată de orice formă de sentiment egoist: nu mai există eul individual, ci doar eul exponent al colectivității în numele căreia vorbește. Drept urmare, operele lui Blaga, Arghezi, Barbu, Voiculescu și ale multor alți scriitori sunt interzise, iar modernității interbelice îi este intentat un proces fictiv. Capetele de acuzare sunt din cele mai diferite și mai aberante: promovarea valorilor burgheze, atitudini egoiste în manifestarea literară, presupuse afinități legionare, origini nesănătoase, refuzul de a propovădui noua ideologie… Oportuniștii continuă să publice fără impedimente sub diferite forme (M. Sadoveanu, G. Călinescu, Camil Petrescu), în timp ce „needucabilii” vechiului regim sunt înlocuiți cu scriitori lipsiți de talent, dar aserviți politic, precum M. Beniuc, A. Toma sau

D. Deșliu.

Regimul știe însă că scriitorul proletar ideal nu va răsări din colhozurile patriei, așa că înființează în 1950 Școala de Literatură și Critică Literară ,,Mihai Eminescu”, creată după modelul Institutului de Literatură ,,Maxim Gorki” al Uniunii Scriitorilor din U.R.S.S. Directorul acestei fabrici de scriitori nu era nimeni altul decât M. Sadoveanu, scriitorul oficial al regimului. Când este admis în 1952 în cadrul acestei școli, Labiș deja publicase și era cunoscut drept un poet talentat. Nu îi este nimănui greu de intuit că tânărul bucovinean este candidatul perfect pentru postul de „poet oficial”: nu doar că acesta avea talent și o sensibilitate aparte, dar avea și origini sănătoase, copil crescut cu greu la sat și salvat de dragostea partidului care îi oferă șansa unei existențe prolifice. Așadar, nu este un secret că Labiș publică mult pe linie politică, dedicând poezii lui Marx, partidului și realizărilor noii lumi, însă chiar și atunci când compune în conformitate cu ideologia, Labiș o face într-un mod propriu, cu o profunzime greu de atribuit unui scriitor proletar. Partidul avea nevoie de un astfel de scriitor, căci formula literară a realismului socialist nu produsese opere valabile estetic care să ajungă cu adevărat la cititor. Odată ce o scriere îndeplinește utilul rol de instrument de propagandă, deja iese din sfera a ceea ce putem numi literatură. Însă scrierile lui Labiș rezistă intermitențelor timpului. Legitimându-l pe Labiș, partidul se legitima pe sine.

Adevărul este că formula literară a lui Labiș nu este în totalitate realist-socialistă. Poeziile sale au ecouri eminesciene, blagiene, chiar și barbiene. Influențele lui Baudelaire și Rimbaud sunt ușor de întrevăzut, mai ales în poezii precum *Albatrosul ucis* sau *Arthur Rimbaud*, și alternează cu poezii de infleunță populară, trădând sensibilitatea sa de copil de munte. Traduce în manuscrise din Théophile Gautier, Lenau, Puşkin, Baudelaire, François Villon, alt semn că este interesat şi de alte modele literare decât cele recomandate de criticii-ideologi ai epocii. Se pare, așadar, că Nicolae Labiș avea acces la operele autorilor interziși și nu se oprea la simpla lectură a acestora, ci absorbea stilurile și diferitele tipuri de sensibilități, începând să își contureze o direcție proprie. Spun „să își contureze”, întrucît poetul nu și-a dus proiectul artistic până la capăt. Profitând de statutul său privilegiat, ceea ce reușește tânărul poet este să reintroducă blamatul lirisim subiectiv al eului acolo unde îi este locul: în poezie.

O vreme, Labiș își respectă postul de „poet oficial” al partidului, reușind să insufle cititorilor, contrar așteptărilor, o *altfel* de poezie. Este perioada în care reușește să publice, nu fără a fi dur criticat pentru abaterile ideologice. Dicționarul General al Literaturii Române (DGLR) oferă mai multe detalii referitoare la tensiunile dintre Labiș și conducere. La Şcoala de Literatură este deseori „prelucrat” de colegii şi profesorii săi „mai bine orientaţi politic”. Labiș este admonestat în adunările publice în diferite etape ale creației sale. *Albatrosul ucis* este incriminat pentru abateri ideologice, iar autorul poemului, pentru „excesele bahice” cărora se deda în timpul liber. Chiar M. Beniuc îl acuză de faptul că ,,nu-i pe linie”, iar M. Sadoveanu se găsește constant în situația de a-l

amnistia.

În 1956, nu doar că abaterile sale se acumulează până în punctul în care nu mai puteau fi trecute cu vederea, dar Labiș primește și interdicția de a mai publica. Tot în 1956 au loc două evenimente care pun în stare de alertă trupele sovietice și întreaga conducere comunistă din Moscova: Raportul Hrușciov și Revoluția Maghiară. În același an, câteva poezii îi sunt traduse lui Labiș și publicate în Ungaria. Securitatea bănuiește (cu certitudine!) că Nicolae Labiș este liderul tinerii disidențe, iar istoria petrecută în țara vecină ar putea să se repete în România. Pe 10 decembrie, la 8 zile după ce împlinise 21 de ani, poetul care umbla iarna în cojoc bucovinean prin București este implicat într-un accident de tramvai în stația Colțea. Sfârșește cu măduva secționată, iar internarea sa este refuzată de primele două spitale, întrucât nu i se mai dă nicio șansă. Moare pe 22 decembrie, nu înainte de a-i dicta prietenului care l-a găzduit în ultima perioadă a vieții, Aurel Covaci, o poezie-testament, pe care o voi reda în cele ce urmează, dintr-un gust contagios pentru adevărul ei latent:

Pasărea cu clonț de rubin

Pasărea cu clonţ de rubin

S-a răzbunat, iat-o, s-a răzbunat.

Nu mai pot s-o mângâi.

M-a strivit,

Pasărea cu clonţ de rubin,

Iar mâine

Puii păsării cu clonţ de rubin,

Ciugulind prin ţărână,

Vor găsi poate

Urmele poetului Nicolae Labiş

Care va rămâne o amintire frumoasă…

Varianta oficială a accidentului a fost pe cât se poate de simplistă și lipsită de implicații politice: tovarășul Nicolae Labiș, venind de la Capșa (renumită pentru statutul de cârciumă a scriitorilor) și fiind sub efectul băuturilor alcoolice, cade sub tramvai. Varianta neoficială, pe care o consemnează însă și DGLR-ul, este că ar fi fost împins. Cine să fi fost această persoană? Maria Margareta Labiș, sora poetului, amintește că la Capșa poetul ar fi fost „racolat" de o fostă balerină, o anume Maria Polevoi. Cei care l-au cunoscut au amintit de multe ori că Labiș era chemat des la Securitate, ceea ce putea însemna că avea un urmăritor permanent. Este foarte probabil că acest urmăritor, însoțindu-l din umbră spre stație după seara în care poetul s-a despărțit de Maria Polevoi, să îl fi împins.

Dar lucrurile nu sunt deloc atât de simple precum par a fi. E ușor de crezut că Labiș a fost victima unui asasinat. Până și DGLR-ul menționează că Maria Polevoi ar fi depus inițial mărturie în favoarea versiunii că poetul, amețit, a căzut victima propriei neatenții, dar ulterior fosta balerină începe să facă unele mărturisiri, după care moare și ea în chip suspect. Există și varianta în care Labiș nu a fost împins intenționat de către agent, ipoteză susținută de poetul Cezar Ivănescu care, în colaborare cu Stela Covaci, prietena lui Labiș, a tipărit un volum provocator, *Timpul asasinilor. Documente şi mărturii despre viaţa, moartea şi transfigurarea lui Nicolae Labiş (1997).* Aparent, poetul, fiind amețit, nu părea foarte convins că vrea să urce în tramvai, iar urmăritorul, speriat că îl va pierde din ochi, sare din tremvai și îl împinge accidental. Se presupune că ar fi existat chiar și o declarație semnată de Labiș pe patul de moarte prin care convine să nu solicite despăgubiri celui învinuit. Dar cum *dosarul Labiș* lipsește din arhiva de astăzi a CNSAS, nu vom cunoaște niciodată ce s-a întâmplat cu adevărat.

Intenția articolului nu este, desigur, să pozeze drept conspirationist, ci să comemoreze amintirea unui poet care a reprezentat mai mult decât înmagazinează memoria colectivă. Desigur că intenționalitatea cauzei morții lui Labiș va rămane în continuare o incertitudine, întrucât istoricilor literari nu le plac teoriile conspiraționiste sau perspectivele „romantice" despre viața autorilor. Însă oamenii au această obsesie a scenariilor alternative. *Ce-ar fi fost dacă Labiș și-ar fi atins potențialul creator? Cum ar fi arătat literatura română astăzi dacă ar fi sărbătorit a 87-a aniversare a poetului Labiș, încă în viață?* Odată ce timpul se depune pe rămășițele vieților trecute, oamenii îl plămădesc în mit. Și cât de remarcabil este acest mecanism de supraviețuire! Trăim cu mitul, pentru ca apoi să trăim prin el. De aceea, apariția unor cărți flashback, cum este, de exemplu, biografia romanțată *Labiș. Jurnalul pierdut*, semnată de Cosmin Perța, nu este doar necesară, ci și salutară.

Imagine: Paul Cezanne – „Young Man with Skull" (1898); Sursa: WikiArt